

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers,
research institutes, and various content providers

Book: Válság, változás, perspektívák / Crize, Schimbări și Perspective
Crisis, Changes, Perspectives

Location: Romania

Author(s): Krisztina Busa

Title: „AKI DUDÁS AKAR LENNI...” – HÁBORÚS (TEST)BESZÉD DANYI ZOLTÁN A
DÖGELTAKARÍTÓ CÍMŰ REGÉNYÉBEN
“HE WHO WANTS TO BE A PIPER...” – BODY LANGUAGE OF THE WAR IN THE NOVEL
OF ZOLTÁN DANYI THE CARCASS REMOVER

URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1008524>

BUSA KRISZTINA

„AKI DUDÁS AKAR LENNI...” – HÁBORÚS (TEST)BESZÉD DANYI ZOLTÁN A *DÖGELTAKARÍTÓ* CÍMŰ REGÉNYÉBEN

A háború mindent behálóz

A történet középpontjában egy névtelen figura áll. Lépésről lépésre derül ki, hogy egy újvidéki magyar férfiről van szó, aki egyszerű katonaként az 1990-es években harcolt a délszláv háborúban, és kivette a részét a katonai akciók utáni szabad portyázásokból, s az ellenség asszonyainak sorozatos megerőszakolásából is. Cinikusság nélkül állítható, hogy szokványos háborús hétköznapiakat ír le ezzel Danyi Zoltán, *A dögeltakarító* című regény 1972-es zentai születésű szerzője.

A figura hovatarozásának, identitásának meghatározására tett kísérletek elbizonytalanító kérdésekkel teli folyamatként ábrázolódnak a szövegben, hiszen a testvérháborúk egyik napról a másikra ingatják meg a főhős eddigi életének pil-léreit, s kényszerítik jugoszláviai magyarként a harcokban való részvételre, pedig „az igazság az, hogy tulajdonképpen soha nem is kérdezték meg tőle, hogy akar-e háborúzni a horvátokkal, a bosnyákokkal vagy a siptárokkal” (Danyi 2015a. 104.).¹

A háború uralja az egész történetet, de nem a konkrét eseményszintű jele-
netekben, sokkal inkább egy gomba spóráinak szálaiként hálózza be az erőszak-
os konfrontáció az élet minden területét. A regény egyik központi szerkezeti
erőssége, hogy a háborús eseményeket megelőző és követő helyzeteket folyama-
tosságukban mutatja be, s az előre- és hátravetülő árnyakat bevonja az összkép-
be. Már az erőszakos, fegyveres összeütközés előtti években beindulnak a folya-
matok, amelyek inkább az embereket egymástól elválasztó, mintsem összekötő
tulajdonságokat, eseményeket hangsúlyozzák. S bár ezek apró jelek, de ismert,
hogy mennyire különböző valóságban él az, aki a poharat félig teli, mint aki
félig üresnek látja. Danyi a széles, társadalmi és az egyén hétköznapi életében
megfigyelhető mechanizmusokat finom párhuzamba állítja, s számos leleplező
jelenet segítségével járja körül a háború hatásait. Így idézi meg például a spontán
mítinkeket évekkal a háború előtt, amikor az iskolásokat és a gyárakban dolgozó-
kat hatalmas nagygyűlések keretében az utcára vezényelték, hogy szerb zászlók
lengetése közt „végighallgassák a szónoklatokat a nagy szerb igazságról és a szerb
megújlodásról” (35.) – majd egy már éppen kihűlőben lévő párkapcsolat szintjén

1 Az elemzett regényből vett idézeteket a következőkben csak oldalszámmal jelölöm.

demonstrálja Danyi egy P. és egy Celia nevű szereplő között az elválasztó elemek mesterséges gerjesztésének művészetét (153–156.). Erre az önhergelő szituációra idéznék egy hosszabb részt, amelyben Celia futni megy, már elköltözött P.-től, és elviszi a futáshoz új szállásadónője öreg kutyáját is. A jelenetben P. gondolatait idézi a narrátor részben függő beszéd formájában:

„Celia futása nem a testedzésről szól, ez a futás nem a tempóról, nem a ritmusról és nem a kimerülésről, hanem csak a harcról, a dacról és a támadásról szól, és ugyanez a lényege a gyűrött képű, görbe lábú, hörögve nyáladzó amerikai staffordshire terriernek is, gondolja P., aki nem tudja, hogy Celia honnan szerezhette ezt a kutyát, abban viszont egészen biztos, hogy Celia ezzel is csak *provokálni akarja őt*, de ez most nem fog sikerülni neki, mert ez a dac önmaga ellen fordul, ez a dac majd őt magát, Celiát kezdi ki előbb, a szem körüli vékony bőrön fognak megmutatkozni az első jelek, és ezeket nem lesz olyan könnyű eltüntetni a krémekkel és a púderekkal, gondolja P., akinek a szemében ez a vén staffordshire terrier csakugyan úgy hörög és liheg, mintha tovább már nem lehetne fokozni a vadságát, mert ahogy az eladó magyarázta neki a vadászboltban, a staffordshire terrierek egyedül a vadászoktól tartanak, ezek a dögök egyedül a vadászoktól félnek, ezért is kezd el P. *vadászruhákban járni*, és mindennap vesz magának valamit a topolyai vadászboltban, úgyhogy néhány hét alatt teljesen átalakul a ruhakészlete, mert észrevesz valami hasonlót Celia és a staffordshire terrier szemében, nem a színükben, hanem a villanásukban lát valami közöset, a terrierek dühét ugyanis mesterségesen hevítik, amihez a tenyésztők tiltott szereket is használnak, az eladó legalábbis ilyeneket mesélt neki a vadászboltban, *Celia szemében viszont a dalmátok gőgje lángol*, amihez még hozzá kell venni a tüzes nőiességet, ezt a lassan ölő, kíméletlen mérget, ami ellen alaposan *fel kell most vértéznie magát*, gondolja P., úgyhogy a vadászdzseki mellé egy *bőrbetétes német lövőmellényt* is vesz, utána pedig valamivel higgadtabban megy át az üzlet horgászrészlegébe, hogy megnézzze a csalikat, a horgokat, a különös színű twistereket, és azután kézbe veszi a csillámos, körforgó villantókat és az éles horgú, japánpiros támolgyókat, megforgatja, megrázogatja őket, de közben egyre csak az jár a fejében, hogy hogyan lehetne ezeket a horgokat és villantókat *belecsempészni a staffordshire terrier etetőjébe*, nézi, forgatja a csalikat, és közben a fogak járnak az eszében, a staffordshire terrier fogai, mert ez az állat úgyszólván csak a fogakért van, az örökké megfeszített inak, a kidülledő mellkas, a tömlőszerűen vastag nyak, vagyis az egész görcsbe feszült test egyedül a fogakat szolgálja, gondolja P., és azután csak vár a Futaki úton a nagy, szürke fogait csikorgatva, hátha meglátja Celiát azzal a döggel, így kémkedik, így szaglász hetekig a lány után” (153–155.).²

Az idézetet követő alfejezetben megtudjuk, hogy Celia bemelegített a futás előtt, közben megállt, nyújtógyakorlatokat végzett, a kutya is inkább lihegve, mintsem egy fogát vicsorgató harci ebként fut mellette. A két jelenet szembeötlő

2 Az idézet érdekes átírása Danyi 2011-ben megjelentett *Kobaltkék és borostyánsárga* című rövidprózájának (Danyi 2011). Kiemelések B. K.

kontrasztban áll egymással, az idézett gondolatmenet a realitástól igencsak elrugaszkodottan egy szenvedélyesen megfestett ellenségképet tár elénk. A kiemelt részek lépcsőről lépésre mutatják a radikalizálódási folyamatot: a másik provokál engem, ő kezdte a támadást, fel kell vértézni magam vadászöltözettel, a másik kifejezetten veszélyes, még tovább kell fegyverkezni, lövőmellény is kell, és már ott is van az ölési szándék, és már a módokat taglalja, hogy tehetné el a harci ebet láb alól.³ A háborús válsághelyzet tehát nem szükségállapotként, váratlanul bekövetkező természeti katasztrófaként (Honold 2007. 402.), a normális-tól eltérő helyzetként definiálódik a regényben, hanem hosszú életű társadalmi és egyéni pszichés folyamatok találkozási pontjaként.

Az idézet egyúttal jól érzékelteti a regény narrátori stílusát. Az olvasót azonnal és spirálszerűen, mint egy hurrikán magával ragadó, beszippantó, monomániás, magát ismétlő és imbolyogva, forogva előrehaladó elbeszélői stílust itt P. gondolatait ábrázolva ismerjük meg, de leginkább a névtelen főszereplőre lesz jellemző.⁴ A regény nyelvezetével kapcsolatos összefüggésekre a tanulmány végén fogok visszatérni.

Csapdából csapdába

Danyi főhőse nagyon szerencsétlen flótásként áll előttünk, abszolút negatív hős, akinek testi, lelki terheltségét számtalan helyzetben megtapasztaljuk. Gye-rekkorának jugoszláviai viszonyait, amikor még nem számított, ki horvát, szerb vagy albán, az első, *Amerika* című fejezetben ismerhetjük meg, ahol olyan, ma már elavultnak mondható amerikai sorozatokat és filmeket említ a központi figura meghatározó élményként, mint *Kojak*, *Columbo*, *San Francisco utcáin*, *Star Wars*, *Space Odyssey* vagy Woody Allen *Manhattanje*.

A főszereplő ebben az első fejezetben Berlin utcáit járja, ahová eljutni először teljesen lehetetlenségnek tűnt számára, még Bécs is megvalósíthatatlannak látszott Szerbiából, de egy török vendégmunkás autóstoppal egy nap alatt Berlin-be viszi, és a dédelgetett menekülési útvonal, az ő ún. *Luftbrücke-terve* hirtelen nem is bizonyul olyan kivihetetlennek. Európának ugyanis a főszereplő meglátása szerint befellegzett, az egyetlen lehetőség, hogy Európa háborúkkal és nacionalizmusaival terhelt viszonyait maga mögött hagyja, ha feljut egy hatalmas teherszállító repülőgépre, és eljut Amerikába, hiszen „a szerb gyűjtőtáborokat is az amerikaiak számolták fel, nem az európaiak” (32.). Azonban az első fejezet végére világos lesz, hogy egy csapásra mégsem fog tudni szabadulni a háborús múlttól, és hát az 1950-es évek szabadságígéretét közvetítő USA a 20. század vé-

3 A mi/ők szembenállást, a kívülről jövő támadás elleni védekezés kényszerét a szociálpszichológiai kutatások is kiindulópontként határozzák meg a tömeggyilkosságok előfeltételei között (Welcher 2005, lásd itt főleg a Jugoszláviával foglalkozó fejezetet: 235–245.).

4 Vö. Visy Beatrix hozzászólását az ES-kvarett beszélgetés elején (Károlyi 2016).

gére szintén inkább egy erődhöz hasonlít. A visszaút Budapesten keresztül vezet vonattal Szabadkára, majd Újvidékre.

A főszereplő testi terheltsége már az első, *Amerika* című fejezetben tematizálódik egy Kafka-szerű jelenetben. Napok óta rótt a berlini utcákat, elfáradt és megpihent egy nyári szabadtéri mozinál, egy kórház falára kifeszített vetítővászon előtt színes hippiféle társaság gyűlt össze. Igazából senki rá se hederített, jó hangulat uralkodott, *A szarvasvadász* vagy a *Taxisofőr* című film ment, sör, füves cigi, amelyekkel a főhőst is megkínálták, hiába ellenkezett, hogy a sörtől ő még jobban fel fog fújódni, pedig már így is egész berlini tartózkodása alatt bélgázok és görcsök gyötörték. A film már lement, amikor valamelyik Kusturica-film zenéje ütötte meg a fülét, és bár nem kedvelte túlzottan a filmeket, mégis valahogy olyannyira szíven ütötte a zene, hogy mélyről feltörő zokogás fogta el, „talán mert éppen azt hozta ismét felszínre, ami elől futni próbált, azokat a mindent lecsupaszító, mindent kicsontozó éveket, amelyek nem tudtak vagy nem akartak véget érni azóta se” (44.). Miután a heves reakciótól meglepődött fiatalok egy rózsaszín tablettával próbáltak rajta segíteni, amiről ő azt hitte, hogy fájdalomcsillapító, és sörrel bevette, végleg kilőtte magát, és egy kórházi ágyon ébredt hajnalban. Mindezt a főhős egy berlini alvó klosárnak meséli, aki ebben a fejezetben már a második jelen lévő, de oda nem figyelő hallgatója a kórházi ápolón kívül, aki a narkotikus este után ellátja.

A hajnali kijózanodás utáni kórházi jelenet több szempontból is központi jelentőségű a regényben: egy teljesen fehér kórteremben ébred, egy ápoló jön-megy és valamilyen édes lötytyöt hoz, egy idő után a főhős már kezd éhes lenni, jó lenne egy répa vagy egy húsos burek, de nem kap semmit, aztán vizelnie kellene, de nincs ágytál, kimegy a folyosóra, de nem talál WC-t, így egy takarítóhelyiség vödörbe vizel. A szobába visszajutni nem tud, mert az ajtókon nincsenek számok, így ha már úton van, fel akar menni a tetőre, hogy körbenézzen, visszafelé a liftben rájön a székelési inger, nem tudja, egyáltalán melyik emeleten volt a szobája, és hová kellene visszajutnia, de hát ott is csak a már említett vödör várna, így kénytelen a lift sarkában könnyíteni magán. A legalapvetőbb létszükségletek kielégítésének lehetősége kérdőjeleződik meg ebben a berlini kórházban, és a főszereplő tudatára ébred, hogy csapdában van, amiből nem is fog hamar szabadulni. Az erős szégyenérzettel megélt jelenet viszont előhívja a főszereplőnél a spontán mítingek egy évekkal ezelőtti élményét, amikor a nagy tömegben sehová sem tudott mozdulni, pedig nagyon kellett vécéznie, és egy régóta csodált lány is éppen akkor lépett mosolyogva oda hozzá, így ahelyett, hogy férfias érzéseire tudott volna koncentrálni, a nadrágijába csinált. A liftben való ürítés viszont hirtelen átírja a mítinggel kapcsolatos „zavarral kevert szégyenfélét” (37.), hiszen miért is kellene neki rosszul éreznie magát, amikor sarokba szorítják, és úgy is reagál, mint egy csapdába esett állat, „és ki tudja, talán nem is annyira kudarcot vagy szégyent, hanem inkább valami jót, valami nagyon pozitívat jelent, hogy »spontán módon« összeszarta magát a nagy szerb nemzeti megújulásról szóló

tömegtüntetésen, legalábbis erre a következtetésre jutott (...) hajnalban a liftben, és miután elvégezte a dolgát” (37–38.). Válsághelyzetben a test drasztikus kifejezőeszközhöz nyúl. S bár, ahogy említettem, a főszereplő nem jut el Amerikába, de a berlini próbálkozás, a hippik közötti sírás általi megkönnyebbülés és a liftben tett említett felismerés mégiscsak ad egy lökést az eddigiek átértékelésére.

A spontán mítingek és a berlini kórházban megélt órák párhuzamba állíthatók a későbbi ötödik, *Európa* című fejezettel, amelyben a főszereplő szintén egy kolosszális csapdába kerül, mégpedig egy péntek délutáni pesti dugóba. Berlin után visszatért Újvidékre, ahol aztán egy évig a címadó dögeltakarítók munkáját végezte, ezek után pedig elfogadja volt főnökének, Dalinak az ajánlatát, akinek a háború alatti embargó idején benzincsempészként dolgozott, és akihez most visszatérve a Splitben épülő villájánál vállal feladatokat. Dali lakást bérel neki az épülő villa közelében a munkák idejére Splitben, de Budán is, mert a hatalmas szerb címer, amit mozaikkövekből akar kitetetni a villa több méter széles falára, budai kapcsolatokkal készül. A főhős elígérkezett egy *exjugók* által szervezett baráti összejövetelre Szentendrén, csak előtte még gyorsan be akar ugrani egy írószobába a Deák téren, és kocsival indul el az Oktogonról, a másnapi márciusi ünnepségek miatt már fellobogózott Andrássy úton. Elég gyorsan kiderül, hogy nagyon rossz döntés volt, a közlekedés lépésben halad, a normális forgalomnál 5-10 perces út óráig tart, se letenni a kocsit, se egy mellékutcában kerülőutat találni nincs lehetőség. S az idő múltával a test is közbeszól, szomjas lesz és vizelnie is kell, de csak egy műanyag üveg van a kocsi hátsó ülésén, így újra előáll az egzisztenciális kérdés, melyik létszükségleti nyomásnak adjon először helyet. A dugó lehetőséget nyújt további reflexiókra a magyarországi helyzetre vonatkozólag is. A főszereplő negatív vízióiban ugyanis felsejlik a kép, hogy ha a dugó másnapig sem fog feloszlani, akkor őt itt éri a kormányellenes tüntetők és a rohamrendőrség között március 15-én menetrendszerűen előálló harc. További képek pedig Budapestet mint víz alatti várost vizionálják, ahol az emberek viasszal kitömött figurákként állnak az úton, és el lehet adni a szerveiket a jól fizető ukrán és albán maffiának, aztán majd jönnek a turisták és gyönyörködnek a kiállításban. Ez a vízió nem éppen egy pezsgő világváros képét festi elénk, és az ünnepi alkalom puszkaporos hangulata is arra utal, hogy tényleges háború nélkül is előállhatnak helyzetek, amikor egyfajta hidegháborús hangulat uralkodik, nem lövünk még egymásra, de a szembenálló frontok már állnak, hiányzik az emberek lelki stabilitása, bedugul a helyzet, és egy traumatikus világ megmerevedik (Danyi 2019).

A testi reakciók nyomán leírt három csapdahelyzet: a spontán mítingen történt nadrágba csinálás, a berlini kórház liftjében való megkönnyebbülés és a pesti dugóban a vizesüvegbe való vizelés plasztikusan példázza a regény egy másik szerkezeti jellemzőjét, hogy bizonyos konstellációkat, motívumokat újra elővesz, és a felismerhetően párhuzamba állítható tapasztalatokat egy szélesebb vagy megváltozott szemszögből mutatja be. Mintha a pokol köreit járná meg a

főhős újra és újra, hogy közben viszont egy apró lépéssel mégiscsak továbbjusszon a közben tett reflexiók által. A pesti dugóból végül a főszereplő füzetvásárlás nélkül a Szabadság híd irányába szabadul, hogy bár késve, de odaérjen még a szentendrei találkozóra.

Kinek az oldalán állsz?

A háborús, kiélezett válsághelyzet egyik, a regényben is kihangsúlyozott jellemzője, hogy a résztvevőket nyomás alá helyezi, hogy állást foglaljanak, nyilatkozzanak, melyik fél oldalán állnak. A főhős Dalival, volt főnökével beszélget annak jachtján Spilt partjainál egy februári estén, amikor felöltik benne, hogy tízegynéhány évvel ezelőtt talán pont onnan lőtték a várost egy Split nevű rombolóról, és hogy mindez időben milyen messzinek, valószínűtlennek tűnik, míg ő a jacht mellékhelyiségéből dolgavégezetül visszatérve a vizelési problémákkal milyen kézzelfogható nyomát viseli egy traumatikus háborús élménynek. Ebben a fejezetben tudjuk meg, hogy a háborúban egy *tisztogatási akcióban*, katonaként éppen egy ház falánál állt, hogy könnyítsen magán, miközben tőle nem messze a falnál egy foglyul ejtett horvát férfi a szerb katonák felé kitolta a fenekét, hogy egy hallható szellentés formájában nyilvánítsa ki a véleményét. A főszereplő másokkal együtt nevetett ezen, de egy Grb nevű szerb katona hirtelen odaugrott, és a lábai közé dugott fegyverrel lőtte agyon azt az embert. Azóta a főhősben görcsbe rándul a belsejében minden, és sehogy sem akar megindulni a vizelete, bárhogy is koncentrálni (113.). A test megint csak egyértelmű és a létet alapvető szükségleteiben korlátozó jelet küld. A jachton ezek után nekiszegezett kérdés, hogy tulajdonképpen kinek az oldalán is áll, váratlanul éri: ezt a kérdést jó lett volna a sorozásnál feltenni, válaszolja, magában viszont erőteljesen fortog, amit a drasztikus, vulgáris nyelvi kifejezőeszközök is alátámasztanak: „(...) kezdte úgy érezni, hogy megint neki kellene tekintettel lennie valaki más nemzeti érzékenységre, de vajon megfordult-e bárki fejében, legalább egyszer ebben a rohadék életben, hogy a szerbek és a horvátok, miközben egymást gyakták, egyúttal az ő életét is alaposan elkúrták, noha tulajdonképpen nem sok köze volt az egészhez, legfeljebb csak annyi, hogy a sors különös játéka folytán jugoszlávnak született, jobban mondva úgynevezett »jugoszláviai magyarnak«, amihez viszont megint csak nem sok köze volt, mivel ez meg egy másik, egy korábbi háború következtében alakulhatott így, éppen ezért válaszolta Dalinak azt, hogy ez az egész mégiscsak bonyolultabb annál, semmint hogy el lehetne intézni annyival, hogy ki kinek az oldalán áll, de ha már erről van szó, tette hozzá, akkor viszont messzebbről, jóval messzebből kellene kezdeni az egészet, az első világháborúnál, vagy még messzebb, az Osztrák–Magyar Monarchiánál, vagy esetleg még annál is messzebb, a török vagy a tatár megszállásnál, mert úgy látszik, hogy az ember egy kurva lépést se tehet itt anélkül, hogy bele ne botlana az elcsesztett múltba, habár

mindenki belelőtt már mindenkit a Dunába, és mindenki többször is megkúrta mindenki anyját, mondta, úgyhogy jó volna, ha legközelebb, amikor besorozzák, azt is megkérdeznék tőle, hogy akar-e horvát nőket kefélni, vagy még jobb lenne, ha azzal kezdenék, hogy akar-e kefélni egyáltalán” (114–115.).

A beszélgetés folyama ezek után a továbbiakban még inkább egy szabadszájú szó-szkanderré fajul, amelyben horvát, szerb és magyar szexmunkások, valamint az egyik *tisztogatási akció* közben megerőszakolt horvát nő válnak a két férfi között kijátszott övön aluli sértések eszközeivé. Az általánosító sztereotip kérdés, hogy milyenek a szerbek és a horvátok, ebben az eldurvult jelenetben olyatán fogalmazódnak meg, hogy tudhatom-e, hogy milyenek a horvát nők, csak mert megerőszakoltam egyet, és tudni fogom-e, hogy milyenek a szerb nők, ha majd összejöttem egy szexmunkásnővel Dali jachtján.

A női test harctérre vált a háborúban, amelyben tudjuk, nemcsak a harcok utáni *feszültséglevezetésről* volt szó a katonáknál, hanem szisztematikus erőszakról is, amelyek folytán az ellenség asszonyait addig tartották fogva, amíg teherbe nem ejtették őket. A jachton folytatott beszélgetésben láthatjuk, hogy a nemzeti szembenállás, a női test feletti hatalom háborús és vizionált hétköznapi jelenei összekapcsolódnak. Logikus konzekvencia a szerző részéről, hogy az erőszakos hatalomgyakorlás ábrázolásához drasztikus altesti reakciókat és nyers vulgáris verbális kifejezőeszközöket társít (Danyi 2015b).

A háború jelenre vetődő árnya

A háborús helyzetnek a tanulmány elején már említett mindent behálózó jellegével Danyi nemcsak a háború *előtti* spontán mítingek frontokat definiáló és az elválasztó magatartásnak megágyazó hatásaira utal ebben a regényben, hanem a fegyveres összeütközés *alatt és után* is meghatározó gazdasági összefonódásokra is. A főszereplő főnökének figurájában, Daliban egy Kninből származó szlavóniai szerb maffiózót, majd vállalkozót ismerünk meg, aki kényelmesebb módon vette ki a részét a háborúból, mint erről az előbbi jachton játszódozó jelenetben is értesülünk: míg a főszereplő az életét kockáztatta a nagy szerb igazságért, addig Dali esztrádénekesnőkkel szórakozott és vadonatúj kocsikkal furikázott Újvidéken, olyan kocsikkal, amelyeket egységek, mint amilyenekben a főhős is harcolt, zsákmányoltak a „felszabadított területekről” (115.). A háborús gazdasági embargó alatt Dali benzincsempészetrel foglalkozott, ismert módon a magyar oldalon megvásárolt benzint megbuherált kocsik extratankjaiban csempészték át Szerbiába, hogy ott aztán jó pénzért el tudják adni. A főszereplő először saját szakállára vett részt ilyen utakon, később aztán egyénileg nem tudott már labdába rúgni a szervezett maffiával szemben és beállt a sorba, és hirtelen, mintha diplomatarendszáma lett volna, haladt át a határon a valószínűleg éppúgy beszervezett magyar határőrök szeme láttára. Dali aztán éttermeket, klubokat nyitott Újvidé-

ken, a pénzmosás klasszikus módját választva, majd műtárgyakra szakosodott, és hatalmas képtárat épített föl.

Dali és hozzá hasonlók egy későbbi fejezetben a benzintársaság tizenöt éves jubileumi vacsorájára hívják meg a főszereplőt is, ahová bár végül is nem érkezik meg, de az odavezető úton feleleveníti a társaság történetét: „milyen jól is hangzik ez, hogy »nemzeti benzintársaság«, gondolta, miközben persze gátlástalan csempészek, feketézők és seftelők szedett-vedett gyülekezetéről van szó, akik a háború alatt minden elképzelést felülmúló módon meggazdagodtak, és most tényleg ezekben a kezekben futnak össze a szálak” (212.).

A társadalmi szinten érvényesülő gazdasági összefonódások és a korábbi jugoszláv gazdasági szerkezet háború alatti szétverése és nemzeti alapú újrafűzése az egyének mindennapjait is alapvetően befolyásolta. A főhős Dalival Pestről Splitbe tart, és a horvát–magyar határon átkelve egy INA benzinkútnál, a pult mellett megpillant egy Bazooka rágógumit, amit legalább tizenöt éve nem látott, mert minden más horvát és szlovén termékkel együtt ez is eltűnt a szerb polcokról a háború kezdetével, pedig ő korábban minden nap megevett két-három Bazooka rágót: „a szívét egyszerre járta át valami felszabadító érzés meg egy teljesen letaglózó szomorúság, (...) úgy érezte, mintha hosszú idő után hazaérkezett volna végre” (107.). Ez a nosztalgikus érzés a jugoszláviai múlt hosszú, a háború utáni időkre kivetülő árnyairól beszél, amelyek látenszen tovább élnek, és fogódzóként szolgálnak az ingoványos, orientációt kereső új helyzetben. Ez egyike azoknak a ritka pillanatoknak, amikor a főhős kapcsolatot tud teremteni korábbi emocionális énjével, amikor egyfajta otthonosság érzése járja át, de ez az érzés a regényben tudatosan elhatárolódik az elválasztó nacionalista érzelmektől.

Azonban a háborús évek nem csak megszakítottak bizonyos tradíciókat, saját maguk is új tradícióvonalakat hoznak létre, amelyek ugyanúgy hatnak az egyénre, ha részben ellentétes előjellel is. Erre jó példa az a jelenet, amelyben a főhős Splitben dolgozik Dalinak, és minden reggel a tengerpart közelében lévő bérlakásból kocsival megy Dali villájába, ahol egy fülbemászó dallamot dúdol, amitől aztán egész nap nem tud szabadulni, mégpedig egy szerb katonadal első sorát: „Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala”, ami nagyjából úgy fordítható, hogy „Ki mondja azt, ki hazudik, hogy Szerbia kicsi”. Már reggel is, miközben a fürdőszobában várta, hogy végre meginduljon a vizelete, de még napközben a mozaikkép rakása közben is ez a dal járt a fejében, ugyanúgy énekelte, mint amikor a harckocsik után mentek, és eltartott egy ideig, míg felismerte, hogy a fürdőszobában álló fülpálcikás doboz márkája „Cotoneve” volt az, amit minden reggel sokáig nézegetett, amíg várta a vizelet megindulását, s ennek a feliratnak az azonos kezdőbetűi hívták elő benne a harci dalnak az első sorát, és ez indított be egy mechanizmust, amit egész nap le se tudott állítani (130–132.).

Kiútkeresések

De vajon adódik-e lehetőség a regényszöveg szintjén tartós megkönnyebbülésre, vagy elképzelhető, hogy beindul egyfajta megtisztulási folyamat? A berlini jelenetben a Kusturica-filmzene kapcsán már utaltam rá, hogy sírás formájában rövid percekre adódik lehetőség a megkönnyebbülésre, de az alkohol és drogok hatására előállt helyzet csak epizódyszerűen oldja fel a feszültségeket. Ebben az első fejezetben egyébként feltűnően sokat esik az eső, ami szintén a megtisztulásnak a jelképe.

Egy, a szintén már idézett P., Celia és a harci eb közötti jelenethez hasonló szituációt él át a főhős Belgrádban a Hotel Moszkva kávézójában, ahol Celiát látja meg kint a teraszon, akivel neki is volt néhány napos vagy hetes afférja. Celia egy jóvágású szerb pincérrel beszélgetett, a főhős bentről az üvegen át tett megfigyelése szerint flörtölt, és a féltékenységi okán rögtön beindulnak nála ugyanazok a testi reakciók, amiket a háborúban a tanyák megtámadásakor érzett: gyorsuló pulzus, összeszűkülő gyomor, szexuális izgatottság. Celia, aki a főhős szerint P.-t is tönkretette, hirtelen „a horvát hadviselés egy kifinomultabb formája”-ként jelenik meg előtte, és csak amikor oda akar menni hozzá, hogy köszönjön neki elmenetelkor, veszi észre, „hogyan ezt bizony nagyon elszúrta, mivel ez a vörös csellótokos lány közelről már nem nagyon hasonlított Celiára, legfeljebb a haja, a vékony válla, és talán az a mozdulat, ahogy a csészét a szájához emelte, de semmi más, és ha őszinte akart lenni magához, akkor be kellett vallania, hogy ez a lány egészében véve sokkal szemrevalóbb volt Celiánál, ettől pedig valamért nagyon megkönnyebbült a Hotel Moszkva teraszán, ezért úgy döntött, hogy sétálgat még egy negyedórát a Terazijén, úgyhogy elvegyült a belgrádiak között, akiket most már sokkal rokonszenvesebbnek talált” (133.). A regényben ez a fajta perspektíva-váltás több helyen előfordul, távolról már véleményt alkotott az ember, már felhergelte magát, majd közel menve hirtelen teljesen másképp néz ki a világ. S ez a fordulat azért is meglepő, mert néhány alfejezettel ezelőtt ecsetelte a főszereplő, hogy fogja fegyverét Celia szájába dugni, hogy a szemébe nézzen, akárcsak több, a teraszon ülő férfi és nő szájába vagy egyéb testnyílásába is, hogy elgondolkozzanak az elmúlt tizenöt év jelentéséről (122–124.). Itt is egy átértékelés történik az összetévesztés felismerése folytán, mint a spontán míting alatti nadrágba csinálás esetében, ami a berlini liftben megesett csapdába szorított érzés hatására került új fénybe.

Szintén a megtisztulás, kiútkeresés szimbolikus tetteihez köthető a fehér füzetek vásárlása. A főszereplő a regény első, *Amerika* című fejezetében többször említi, hogy üres, fehér füzetet akar beszerezni, s nagy műgonddal, órákig válogatva keresi a Pestre, autóstoppal megtett kirándulásai alatt az írószerboltokban a megfelelő példányokat. A történetek írásos feldolgozása, archiválása, ezáltal eltávolítása, felülírása lehet a cél, s ez összekapcsolódik az Amerikába fektetett reményekkel, amikor eszébe jut *A szarvasvadász* című film egy jelenete, miköz-

ben a berlini kórházi ágyon fekszik, és a ki-bejárákáló ápolóhoz intézve szavait monologizál: „egyszer csak beugrott neki, hogy Amerika, vagyis hogy ha fehér füzetet akar, akkor nincs más hátra, mint irány Amerika, ami elsőre nevetségesnek tűnhet, de gondoljon csak Robert de Niróra, mondta, és arra, hogy a szarvast egyetlen lövéssel kell leteríteni, mert ő már rájött, tette hozzá lejjebb eresztve a hangját, hogy a szerb gyűjtőtáborokat is ugyanígy, egyetlen mondattal, egyetlen jól irányzott, rövid tómonddal kell szíven találni” (30.). Az igazi megkönnyebbulést az írás sem fogja tudni meghozni, a regény utolsó, *A tenger* című fejezetében már a spliti katedrális harangtornyában gondol vissza a füzetekre: „és hiába vette meg a szép, nagy, sima lapú füzeteket, végül kidobta az összeset, néhány sort vagy néhány oldalt körmölt beléjük, és utána mentek a szemétkébe, mindegyik füzetbe írt egy hosszú, gyászmenetre emlékeztető mondatot, és azután kidobta, ez volt az ő módszere, vagyis az ellenmódszere inkább” (247.).

Az *Európa* című fejezetben a már szintén idézett budapesti dugóban állva a hamu, víz és ezek keverékéből előállítható mosószappan segítségével vizionálja a főszereplő az esetleges széles körben alkalmazható megtisztulást: „és a történet minden bizonnyal itt ér véget, ebben az egyirányú, székrekedéses Magyar utcában, gondolta, mert a kormányellenes tüntetők másnap végigvonulnak a belvároson, és a kirakatokat bezúzzák, a padokat felforgatják, a telefonfülkéket szétverik, az autókat pedig felgyújtják, persze a készenléti rendőrség vízágyúit a tüzeket majd eloltják, úgyhogy az is lehet, hogy nem a tüntetők tüze, hanem a rohamrendőrök vize fog végezni velük, és azután jöhetnek a dögeltakarítók, hogy az átázott hamut fellapátolják a ciánkék furgonukra, (...) és az átmedvesedett, lucskos hamut kiviszik a domboldalra, és odaszórják a fűbe, a vastag törzsű fák közé, a leveleken átszűrődő napfény foltjaira, vagy ki tudja, az is lehet, hogy szappant főznek belőlük, mosószappant, és ez még jobb lenne, mert állítólag a hamu az egyik legerősebb tisztítószer, és akkor a hamuból főzött mosószappannal tisztára lehetne mosni a katonaingeket és a korallpiros bugyikat és a kórházi pizsamanadrágokat, és tisztára lehetne mosni velük mindent, amit a nemzeti színek összemaszatoltak, talán még a nemzeti lobogókat is tisztára lehetne mosni ezekkel a hamuból főzött szappanokkal, gondolta...” (200–201.). A regény címét adó tevékenység, a dögeltakarítónál végzett egyéves munka, a kiutkeresések sorában, mint megtisztítási és megtisztulási folyamat központi jelentőséggel bír. A berlini út után kezd el a főszereplő egy cégnél dolgozni, elhullott állatokat kell összeszednie a szerb utakról. *A furgon* című második fejezetben kapunk betekintést a tevékenységbe, amit a főhős két másik kollégával együtt végez. Az állandó bélszelekkel küzdő főszereplő mellett Od, amikor kiszállnak a furgonból, állandóan valahová odavizel, Bazo pedig hatalmas köpésekkel járul hozzá a trió sokatmondó testi megnyilvánulásaihoz.

Az értelmetlen mészárlást a szerző a dögeltakarítók triójának a határvadászokhoz fűződő feszültségterhes viszonyán át ábrázolja, előfordul ugyanis, hogy egy normál bevetés helyett negyvennél is több tetem várja a dögeltakarítókat,

rókák, kutyák, macskák vegyesen, amelyek nem baleset folytán, hanem a határ- vadászkok unaloműző tevékenységének estek áldozatul. A dögeltakarítás szimbolikusan munkájának üzenete nemcsak a háborúban küzdő katonákra vonatkozik. Danyi egy interjúbán maga is arról nyilatkozik, hogy húsz évig érlelődött benne ez a regény, és hogy sokáig azt gondolta, hogy mivel a Vajdaságban nem folytak direkt harcok, tudja a saját életét tovább élni és távol tartani magától a háború hatásait. Azonban számára egy idő után világos lett, hogy ez sajnos nem így van. S bár lehet, hogy sokan nem is tudják vagy észre sem veszik, hogy mivel kellene szembenézni, a tét nagy, mert „ha szembenézünk azokkal a dolgokkal, amelyekkel nem akarunk, tehát ha szembenézünk az életünk szakadékaival, akkor ezzel kockázatot vállalunk, olyan kockázatot, amely az életünkbe kerülhet, de hogyha nem vállaljuk ezt a kockázatot, akkor soha nem tudjuk meg, hogy mi volt az életünk” (Danyi 2017. 565.).

A megtisztulási folyamat apró lépéseinek tekinthető a következő két jelenet is, amelyek ráébresztenek bennünket, hogy az összekötő és elválasztó elemek a valóságban egyszerre vannak jelen, és a megfigyelő döntése is, hogy melyikre figyel és mit hangsúlyoz ki. Mindkét felismerést a főhős az *Európa* című fejezetben, a nagy pesti dugóban állva teszi. A kocsiban ülve és az esetleges másnapi nemzeti ünnepen beálló utcai harcokra gondolva észébe jut egy vita három férfi között, amelyet főnöke, Dali éttermében hallott, „és amely arról szólt, hogy kinek a nemzeti étele a csevap, a szerbeké, a horvátoké vagy a bosnyákoké, persze mind a három alak előtt egy-egy tál csevap gőzölgött, kockára vágott vöröshagymán sorakoztak egymás mellett a húsrudacsok, mint a lövedékek” (196.). Gasztronómiailag tehát egy testnyelvet beszélnek az urak,⁵ mégis az első azt mondja, hogy a csevap természetesen szerb étel, mindig is az volt és az is lesz, és mindig sertéshúsból készült, a második azt állítja, hogy bosnyák étel, és a szerbek annyit változtattak rajta, hogy sertéshúst kevertek bele, de valójában a törökök útján került a csevap a Balkánra és a bosnyákok átvették tőlük, és mivel a törökök nem ettek sertéshúst, tehát eredetileg csak marhahúsból készülhetett, mire a harmadik kijelenti, hogy neki is a szerb csevap ízlik a legjobban, a vajdasági meg a legkevésbé, mert ott kihagyják a bárányt meg a marhát, és az nem is csevap, hanem csak fasírt... Végül a főszereplő arra a következtetésre jut, hogy függetlenül attól, hogy milyen hús, vékony vagy zsíros, hogy nők vagy férfiak gyúrják-e, minden balkáni férfi szereti a csevapot, „és be kellett vallania, hogy neki is ez a kedvence, és hogy a csevapnak soha, semmilyen körülmények között nem tud ellenállni, bizonyos tekintetben tehát ő is balkáni férfi” (199.). A balkániság megerősítése egyben a magyarországi viszonyoktól való idegenkedéssel párosul, Budapest végig csak tranzitvárosként

5 Az evéshez mint testnyelvhez szorosan kapcsolódik az azt megelőző tevékenység, a főzés is, amit Danyi, Petri György kötetéről írt recenziójában az élet „mellékes mágiájá”-nak nevez. Danyi regényében Celia, a dalmát lány szerb bablevest főz P-nek, s mindezt Danyi hasonló részletességgel írja le, mint Petri György a provánszi halászlé készítését *Az szakácsnak Marseille-e* című költeményében (Danyi 2001).

jelenik meg a regényben. Egyedül Szentendre, ahol az oszmánok elől elmenekült szerbek hatása a mai napig érződik, lopta be magát a szívébe: „az igazság az, hogy neki az összes többi magyarországi város valahogy mindig is távoli volt és idegen-szerű, Szentendrén viszont, éppen ellenkezőleg, az első pillanattól fogva otthon érezte magát, éppen ezért nagyon úgy tűnik, hogy akárhogy vannak is a dolgok, neki a szerbek feltehetően már örökre hozzátartoznak ahhoz, amit eléggé bizonytalanul ugyan, de az otthonosság érzésének kell neveznie” (181.).

A regény utolsó, hetedik fejezete *A tenger* – már magában is elvágódásra és az *Amerika* fejezetben már körüljárt, mindent magunk mögött hagyó kiútkeresésre engedhetne következtetni. De ennek a fajta szabadulásnak a lehetőségét a regény már egyértelműen kizárta az első fejezetben. A valóság darabokra hullásának élménye, az emlékek, nyomok, elkövetett bűnök velünk élő valóságának megkérdőjelezhetetlensége alapélménye ennek a szövegnek. A tenger sokkal inkább az összegzés és perspektíaváltás helyszíne, egy határokon, akadályokon átvelő motívum lesz, például ebben a számtalan eddigi történet hangulati elemeit megidéző epanalepszisz formát öltő mondatban, amelyben a főhős igazából nem csinál mást, csak a tengert nézi: „nézte reggel, nézte délben és nézte alkonyatkor, és nézte vágyakozva, nézte dühösen és nézte egykedvűen, majd pedig nézte szomorúan, nézte könnyezve, és nézte lemondóan végül” (241.). A többemeletes szállodahajók helyett, amelyek az eltávolodást, az elvágódást hangsúlyoznák, sokkal szívesebben nézi a szomszédos szigeteket a parttal összekötő kis kompokat (234.).⁶

A kommunikáció ebben a fejezetben is monologikus marad, akárcsak az eddigiekben. A berlini jelenetekhez hasonlóan, ahol az első 13 alfejezetben egy oda nem figyelő ápolóhoz, majd egy padon horkoló klosárhoz, végül a szabadkai színházi jelenetben a büfében az italában úszó jégdarabokhoz beszél (Danyi 2019), itt is több alfejezetben egy, a padon mellette ülő idős dalmát férfi a potenciális, ám nem reagáló hallgató. A változás viszont annyi, hogy itt legalább eszébe jut egy egy évvel korábbi jelenet, amikor még Dalinak dolgozott annak spliti villájánál, hogy akkor már találkozott ezzel az öregemberrel, aki akkor a feleségével az ablakból hosszan figyelte őt, amikor kifeküdt egy alkalommal fürdőnadrágban a környező sziklákra. Egyszer csak megverte valaki a botjával a bokáját, és dalmátul motyogott valamit, amit elég nehezen értett meg a főszereplő, de aztán kiderült, hogy az idős pár azt hitte, meghalt, olyan mozdulatlanul feküdt már egy órája a köveken. Az öreg fel is volt háborodva, hogy még él a napozó, azt az érzést keltette benne, mintha szégyenkeznie kellene, mintha molesztálta volna a többi fürdőzőt, és fel lehetne róni neki, hogy mégis életben van. Ezennel a főhős lesz az összetévesztés áldozata, és a teljesen ártalmatlan napfürdőzés egy zavaró

6 A szerző regényen kívüli világának is fontos szereplője a Tisza folyó, amely Zentát és Szedet is összeköti. „Ahol van folyó vagy tenger, ott a legkeservesebb időkben is van kiút, van kiengesztelődés és van szabadulás. A kilencvenes években, a lehető legkézzelfoghatóbb téboly időszakában talán éppen a folyó mentett meg a tényleges megzavarodástól” – nyilatkozta Danyi egy 2005-ös interjújában (Sirbik 2005).

és szegyeteljes jelenetté értékelődik át, amelyben az aggódó szemlélő a normális körülmények között elvárható megkönnyebbülést megtagadja, és a tulajdonképpen örömtelinek mondható tévedését nem képes belátni, mert a halottnak hitt élő *feltámadása* egyben a tévedés kézzelfogható és mindenki számára látható jele. Mindez pedig dühöt vált ki a szemlélőből, amiért végül is a napozónak kell megbűnhődnie, még akkor is, ha a strand üres, és kettejükön kívül nincs külső tanúja a félreértésnek. Egy újabb plasztikus jele a belső hozzáállás és történetekre vetett perspektíva meghatározó voltának (236–240.).

Perspektíva-váltásra két jelenetet idéznék: egyrészt az előbbi napozós, a meztelen testet feltáró situációt, amelyben a főszereplőről le hull a ruha, és itt mindenfajta diszfunkció nélkül felsejlik egy szint, ahol mindannyian egyek vagyunk, ahol nem számít a pénz, a nemzetiség, a nyelv – egy interjúban Danyi a „csontok identitásának” nevezi ezt (Danyi 2018).

A másik lehetőség pedig a szimbolikus felülemelkedés: a főszereplő a regény végén felmászik a spliti katedrális tornyába, és minden irányba kitekint, de figyelme először hosszabban nem a széles horizontot kínáló tenger felé irányul, hanem Újvidék felé próbál lelki szemeivel nézni, átfúrja a tekintetét a köztes hegyeken és dombokon, míg úgy tűnik, mintha be lenne havazva a város, vagy inkább hamuval, esetleg sóval van behintve minden? Végül is a 4-5 évvel korábbi téli havas este ötlik fel benne, amikor még dögeltakarítóként dolgoztak, és hozzájuk szegődött egy német juhászkutya. Jó a sok dög után élő állatot látni, gondolta a főszereplő, aki a műszak végén hazavitte a kutyát, amely a garázsban töltötte az éjszakát, de amikor másnap reggel meg akarta etetni, már csak a megmerevedett tetemét találta meg. Már öreg és beteg volt az állat, vagy a szomszédok mérgezték meg, nem derül ki. A téli, fagyott föld ellenére gödört ásott a kutyának és eltemette, mintha ezáltal próbált volna meg vezekelni, s ez az állat marad sok jeltelen sírban elásott áldozat mellett a regényben az egyetlen lény, aki valamennyire méltóságteljes temetést kap (81–82., 252–254.).⁷ Végül kelet felől a katedrális tornyában a nyílt tenger felé fordul a főszereplő, „és valami szokatlan megnyugvásféleség járta át, egy azelőtt ismeretlen megkönnyebbülés, mert úgy érezte, hogy meg tud végre bocsátani Újvidéknek, meg tudja bocsátani ezeket az elhibázott éveket” (254.).

Néhány észrevétel a regény nyelvezetéről

A regényben egy narrátor hangja beszél az olvasóhoz harmadik személyben, csak két jelenet van, ahol a főszereplő figurája egyes szám első és többes szám első személyben szól. A narrátori elbeszélések ezen kívül függő beszéd formájá-

7 Egy német juhászkutya eltemetése Sirbik Attila *St. Euphemia*, szintén a délszláv háborúról szóló, Danyi regényével egy időben, 2015-ben megjelent regényében is fontos motívumként jelenik meg (Kelemen 2016. 107.).

ban megírt részekkel váltakoznak, amelyekben az éppen központban álló figura szemszögéből egészen közelről értesülünk a gondolatokról.

A regény nyelvezete nagyon nyers, direkt, vulgáris, de a főszereplő szemszögéből inkább szókimondónak nevezhető, mint amikor valaki eldönti, hogy egy válságos helyzethől nincs más kiút, mint abbahagyni végre a hazudozást, az önáltatást. A gyűlölet, a fájdalom, a büntudat, az elveszettség, az önsajnálát, a háború folytán összetorlódott, összekuszálódott és egymásra rakódott ambivalens érzések sokasága mint vulkánból ömlik ki elénk hosszú, néha fejezethosszúságú mondatokban. Danyi egy 2017-es interjúban kitér arra, hogy a regény hangjának megtalálásához nagy jelentősége volt az improvizatív zenei struktúráknak, ahol nem a szigorú megszerkesztettség, hanem sokkal inkább a motívumok visszatérése és a ritmus áradása a meghatározó (Danyi 2017. 561–562.). Azonban a regény narrátorhangjának szintjén is van jelentősége a nyers vulgaritásnak, hiszen a nacionalista rögeszmék igencsak hajlamosak a pátoszos túlzásokra és elkendőzésekre, s Danyi regénye naturalizmusával az ilyenfajta szólamoknak mint egy cunami igyekszik kitépni a gyökerét (Károlyi 2016).⁸

A testi diszfunkciók, amelyek létszükségleti szinten gátolják a főszereplő mindennapjait, szintén motívumszerűen és visszatérően ejtik csapdába a főszereplő tudatát, és újra és újra emlékeztetik arra, hogy valami nagyon nincsen rendben. Márpedig ahol a test éveken át görcsöktől rándul össze, ott már a nyelv sem fog disztinguálni. Ott már túl nagy a tét, hogy az ember megint szépítgetni fogja a dolgokat és mellébeszél.

A főszereplő tudatfolyam formájában hömpölygő megnyilvánulásai felhívásként is értelmezhetőek, hogy végre beszéljünk erről a háborúról, még akkor is, ha az első szakaszban az egymással való kommunikáció nem jön létre, hanem csak kudarcba fulladt dialógusfelvételekkel váltakozó monológok születnek. És ha a düh, a gyűlölet, az elkeseredettség fűtötte energikus szófolyam már beindult, a hallgatás már megszakadt, akkor mindez segíthet abban, hogy a test görcsei is oldódjanak. Ám mindennek lehetősége csak alig észrevehetően sejlik fel a regényben, miközben Danyi Zoltán a motívumokat és a nyelvi eszközöket illetően is tudatosan szállítja le az olvasót az altesti világba, nem kevés írói kockázatot is vállalva a téma megfogalmazásánál.

Összegzés

Danyi Zoltán két évtizeddel a délszláv háborúk után írta meg regényét, így reflektálni tud a háborúba vezető és a háború utáni évtizedek tapasztalataira is. Az egyéneket elválasztó elemek mesterséges kihangsúlyozása, az önhergelés mechanizmusai, hétköznapi hatalmi és párharcaink mint a háborúba vezető radi-

8 Vö. Bazsányi Sándor hozzászólását.

kalizálódás mindennapi bűnei lepleződnek le ebben a szövegben. A veszélyesen leegyszerűsített viszonyok – „velünk vagy ellenünk” – mérgező logikáját társadalmi és egyéni szinten is tematizálja a regény.

Névtelen főhősét a szerző számos csapdahelyzetet végigjárva készíteti újra és újra saját helyzetének átértékelésére, s ezzel a történetekkel való szembenézés kockázatának lépésről lépésre való felvállalására. Ezen a szakadék szélén vezető úton nincs kitaposott ösvény, de az egyéneket egymástól elválasztó elemekkel egyszerre mindig szintén jelen lévő összekötő elemek észrevétele, a saját sérelmeken való felülemelkedés, s a pátosztól sem mentes, de mégis igaz felismerés, hogy mindannyian ugyanolyan emberek vagyunk, mint apró kísérletek jelennek meg a szövegben a háborús emlékekkel való együttélés hétköznapijainak elviseléséhez.

Szakirodalom

DANYI Zoltán

2001 Minőségét megőrzi: lásd a doboz alján. (Petri György: Amíg lehet. Budapest, Magvető Kiadó, 1999.) In: *Uő: Ó, ah, oh... kivezető utak és kritikák*. Zenta, zEtna PraEprint. URL: <http://www.zetna.org/zek/konyvek/63/danyi2.html> [2021. május 2.]

2011 Kobaltké és borostyánsárga. *Élet és Irodalom* 60. 23., június 10. URL: <https://www.es.hu/cikk/2011-06-12/danyi-zoltan/kobaltkek-es-borostyansarga.html> [2021. május 2.]

2015a *A dögeltakarító*. Budapest, Magvető.

2015b Ebben a háborúban a női test harctér volt. Szerbhórvát György interjúja. *Librarius* október 31. URL: <http://librarius.hu/2015/10/31/danyi-zoltan-ebben-a-haboruban-a-noi-test-harcter-volt/> [2021. május 2.]

2017 Néha az segít, ami fekete (Bíró Tímea beszélgetése). *Jelenkor* 60. 5. 560–567.

2018 Zoltán Danyi über den Balkan-Krieg: „Versöhnung ist möglich!” Interview von Ruth Renée Reif [Danyi Zoltán a délszláv háborúról: „A kibékülés lehetséges”. Ruth Renée Reif interjúja]. *Der Standard* november 10. URL: <https://www.derstandard.at/story/2000090976045/zoltan-danyi-ueber-den-balkan-krieg-versoehnung-ist-moeglich> [2021. május 2.]

2019 „Da der Krieg nun einmal geschehen ist, muss ich ihn lieben” [„Mivel hogy a háború megtörtént, szeretni kell”. Sieglinde Geisel interjúja (július 8.). URL <https://tell-review.de/da-der-krieg-nun-einmal-geschehen-ist-muss-ich-ihn-lieben/> [2021. május 2.]

HONOLD, Alexander

2007 Kriegsliteratur [háborús irodalom]. In: Dieter Burdorf–Christoph Fasbender–Burkhard Moennighoff (hg.): *Metzler Literatur Lexikon*. [Metzler

Irodalmi Lexikon]. Stuttgart–Weimar, J.B. Metzler. 3. teljesen átdolgozott kiadás, 402–404.

KÁROLYI Csaba et alii

2016 ÉS-kvartett. Beszélgetés Danyi Zoltán *A dögeltakarító* c. regényéről. Beszélgetőtársak: Bazsányi Sándor, Kálmán C. György és Visy Beatrix. Budapest, Írók boltja, 2016. május 25. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pQXpt7JaxTE> [2021. május 2.]

KELEMEN Emese

2016 Értelmét vesztett világok. Danyi Zoltán: *A dögeltakarító*; Sirbik Attila: *St. Euphemia. Alföld* 67. 7. 104–108. URL: http://epa.oszk.hu/00000/00002/00206/pdf/EPA00002_alfold_2016_07_104-108.pdf [2021. május 2.]

SIRBIK Attila

2005 A párdúc veszedelmesen csábító illata. Beszélgetés Danyi Zoltánnal. *Új Forrás* 37. 6. 90–97.

WELCZER, Harald

2005 *Täter*. Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden [*Tettesek*. Hogyan lesznek egészen egyszerű emberekből tömeggyilkosok]. Frankfurt/M., Fischer.